

Unes quantes barrabassades lèxiques

ROSER LATORRE

Com ja hem recalcat en altres ocasions, aquest suport que inconscientment –per deixadesa, per desconeixement o per manca d’amor propi– cerquen sovint alguns catalanoparlants en la llengua veïna –és a dir, el castellà– els duu en força ocasions a un diàleg grotesc, a una mena de joc dels disbarats.

Vet aquí algunes de les frases que hem sentit i que mirarem d’interpretar i de comentar d’acord amb el que diuen en realitat, no pas per allò que intenten expressar:

— Quin dret tenim, a «desvetllar» els socis que han votat en contra?

(És clar, fóra un abús no deixar dormir tranquils uns socis que qui sap si s’han cansat de tant discutir i han acabat pesant figures.)

— «Posa la taula», que de seguida arribaran els avis.

(Deu ser una taula que tenen endreçada i que només treuen quan hi ha convidats; no diuen, però, on l’han de posar.)

— Aquesta noia, quan «borda» fa veritables obres d’art.

(Potser es tracta d’una artista de circ, que imita amb una gran perfecció els lladrucs dels gossos.)

— Pobre xicot! És el «pany de llàgrimes» de la família.

(Que algú hagi de fer de pany, sorprèn. Sí, a més a més, és un pany de llàgrimes, és que deu ser de mal obrir o de mal tancar.)

— Han dit que miraran de posar «panys calents» al conflicte. (Tornem-hi! Ara els panys –calents, tanmateix– hauran de servir per a solucionar o alleujar un conflicte.)

— Una de les especialitats d’aquest forn és el pa amb «pipes de tornassol».

(Renoï! Un pa amb farina de pipes, o farcit de pipes; i pipes tornassolades... A més d’extraordinari –i de mal pair– deu ser molt car!)

— El programa valdrà la pena, perquè avui «hi ha tomàquet».

(Es veu que en l’anterior –un programa televisiu– van repartir pa sol entre els assistents; avui el podran sucra

amb tomàquet i tothom quedarà més satisfet.)

— Quan aquesta nena pugui al «tro» hi haurà conseqüències.

(Com es pot pujar a un tro, que no és sinó el soroll o l’esclafit que segueix el llamp? Si ho arriba a fer, es comprèn això de les conseqüències.)

Hem escrit entre cometes els mots responsables de la confusió, que són sobretot traduccions maldestres del castellà. Efectivament:

— «desvetllar» tradueix el verb *desvelar* –d’ús corrent en castellà però també poc ortodox en el sentit de **descobrir, revelar, delatar, dir, fer conèixer**– com intenta expressar la primera de les frases exposades.

— «posar la taula» calca el castellà *poner la mesa*, que correspon al català **parar taula**.

— «bordar» és sens dubte una castellanada que ha substituït el català *brodar*.

— «pany» (és a dir, dispositiu per a tancar portes, calaixos, etc.) és una traducció aberrant del castellà *pañó*, equivalent al català **drap**. El sentit figurat de *paños calientes* caldria traduir-lo en català per **pal-liatiu, atenuants, remeis poc eficaços, pegats**.

Quant a l’expressió *ser el paño de lágrimas de alguien*, parlarem, com a equivalent en català, de **el qui eixuga els plors, el qui consola, el qui acut als planys de l’amic** (del *veí*, etc. I podríem recordar, encara, una frase popular i ben expressiva: **ser la lavativa del veïnat**).

— «pipes» (és a dir, petits recipients usats per a fumar tabac, etc.) és un altre calc directe del castellà *pipas*, corresponent al català **llavors**. I és curiós l’ús del mot *tornassol* per *gira-sol* (que coincideix amb el castellà *girasol*), perquè es tracta, de fet, d’un gal·licisme: *tournesol*. O bé d’una planta tintòria, de característiques ben diferents. En tot cas, un *pa amb llavors de gira-sol* ja no

és cap impossible.

— *hi ha tomàquet*, que tradueix *hay tomate*, és una expressió emprada en castellà per a indicar una situació confusa, embolicada, tèrbola. Podia haver-se traduït en català per **hi ha marro, hi ha gat amagat**.

El *Diccionari català-valencià-balear* recull una locució una mica diferent d’aquesta:

loc. l) *Haver-hi gat en sac, o gat tancat*: haver-hi una cosa desconeguda, un misteri, quelcom que no es comprèn. *Doldria saber si ha anat a ca’n Solà; si no hi ha anat, aquí hi ha un gat tancat...* Jo hu sabré, Bosch de la Trinxaria (ap. Balari Dicc.).

Pel que fa a *tro* com a versió fàcil de *trono*, llegim en el *DECLC*, de Joan Coromines:

TRON, pres del ll. thronus,...1a doc.: *tro, trons*, es troba alguna vegada en el s. xv; *trono*, 1695, Lacav.; *tron*, 1905.

En el s. xv només es troba rarament i en sentit bíblic o amb referència greco-llatina: «Déu eternal, / fill seu, la mira / prop sa cadira; / yo, Salamó, / en lo dret *tro* / mils no seguí, /...», J. Roig (*Spill*, 11808); també s’atribueix a Lull aquesta forma en alguna edició i n’hi ha alguna altra dada al s. xv (AlcM); «lexen totes amistances per amor de Déu, e donen-se... va en l’orde dels *trons*, que val dir ‘cadires’, per lo gran repòs...», St. Vicent F. (*Serm.* I, 193.28).

Com a denominació del seti de la reialesa o símbol de la monarquia i altres jerarquies terrenes, es va usar en la forma mig-llatina *trono*, fins al s. xix: «Rey n’era Atlas... /... / pus après que ls realms y *tronos* revoltaren, / ... / la mort tirana / l troya de *trono* tan magnífic / ...» *Atl.* I, 8c52.

La forma catalanitzada del tot, *tron*, no començà a circular fins c. 1900 (1905, dicc. de Bulbena), però s’imposà ràpidament com a encertada solució.

D’acord, doncs, amb aquesta forma catalanitzada de què ens parla Joan Coromines, la qual apareix en tots els nostres diccionaris normatius (el *Diccionari català-valencià-balear* entra també la forma *trono*, que considera més popular o col·loquial), no direm de ningú que puja o seu en cap *tro*, perquè, a més de ser impossible, fóra una incorrecció. ♦